

باغ ایرانی – باغ ژاپنی؛ معنا و معماری

ملیحه تقی پور^۱

احسان طهماسبی^۲

این مقاله در مجله معماری و ساختمان زمستان ۸۹ چاپ گردیده است.

چکیده:

باغ ایرانی و ژاپنی از الگوهای اصلی باغ‌سازی در جهان بوده و با ویژگی‌های سرزمینی و فرهنگ مردم آنها پیوند محکمی داشته‌اند. ایران و ژاپن دارای فرهنگها و آداب و رسوم متفاوتی هستند اما در هر دو تمدن احترام و جایگاه ویژه‌ای برای طبیعت از گذشته‌های دور دیده می‌شود. تفاوت‌هایی در نحوه استفاده و بکارگیری عناصر مختلف وجود دارد، که بیشترین استفاده از آنها را در باغهای هر سرزمین می‌بینیم. در این مقاله، با بررسی تطبیقی این دو گونه باغ می‌خواهیم بدانیم ویژگی‌ها و عناصر اصلیشان چه بوده و چگونه در آنها حضور یافته‌اند. مواردی که در این دو باغ بررسی و مقایسه می‌کنیم، اینها هستند: ساختار و عناصر اصلی، محصوریت، ساختمان‌های درون باغ، مسیرها، آب، گیاهان، و فرهنگ و زندگی. با مقایسه آنها ملاحظه شد که همه این موارد نقشی اساسی در ساخت این باغها داشته، اما نحوه کاربردشان دارای تفاوت‌هایی بوده است. آنچه که توجه را جلب می‌نماید اینست که در هر دو الگوی باغ زندگی‌ای متناسب با فرهنگ آن سرزمین جریان داشته که با شناخت آن می‌توان انسانی را که در طول تاریخ در آنجا زیسته است، درست‌تر شناخت.

^۱ کارشناس ارشد معماری، عضو گروه پژوهشی مجتمع صنعتی علیپور

^۲ کارشناس ارشد معماری

مقدمه:

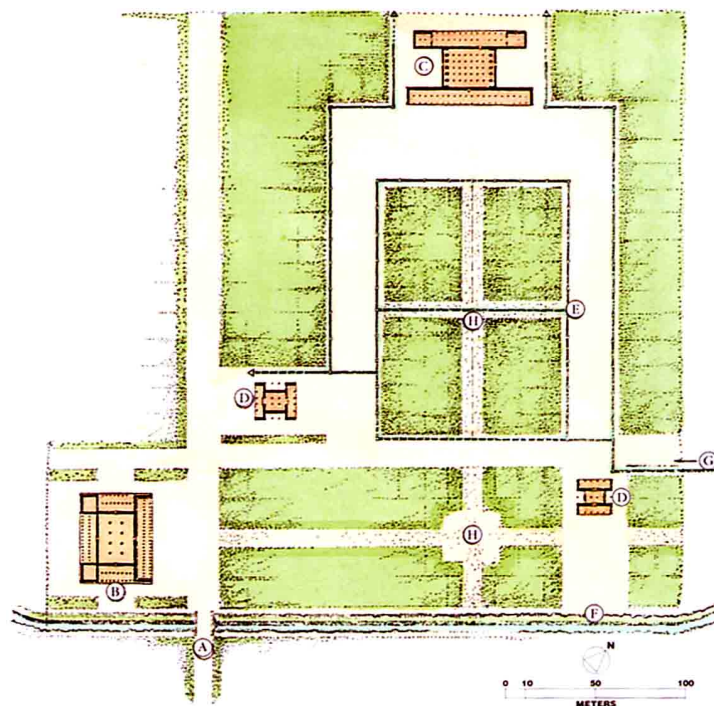
باغ‌ها از مظاهر فرهنگی و تاریخی ملت‌ها هستند و انسان‌ها با ساخت آنها به نوعی با طبیعت ارتباط برقرار می‌کرده‌اند. برخی صاحب‌نظران از سه الگوی اصلی باغ در جهان نام می‌برند: الگوی باغ چینی و ژاپنی در کشورهای حوزه نفوذ فرهنگی چینی مانند تایلند و کره و فیلیپین؛ الگوی باغ ایرانی، که نمونه‌هایش را در قلمرو و حوزه نفوذ فرهنگ ایرانی، از هند تا اسپانیا، می‌توان دید؛ و الگوی باغ شمال مدیترانه‌ای، که در اروپا و قلمرو فرهنگ اروپایی رواج دارد. باغ‌های جهان از حدود هزاره نخست پیش از میلاد تا اواخر قرن نوزدهم میلادی بر اساس یکی از سه الگوی یاد شده، ساخته شده است. البته الگوهای خردتر و محدودتر نیز در زیر هر یک از سه الگوی اصلی وجود دارد. نکته دیگر آن‌که در اینجا منظور ما از باغ، باغ‌های میوه و کشت‌زارها نیست، هر چند که در این‌گونه باغ‌ها درختان میوه نیز وجود داشته‌اند.

در این مقاله می‌خواهیم ویژگی‌های مهم و شاخص باغ ایرانی و ژاپنی را با یکدیگر مقایسه کنیم. دو ملتی که در قاره می‌زیسته‌اند، اما با داشتن مشابهت‌های فرهنگی، دارای ویژگی‌های متفاوت سرزمینی و فرهنگی نیز هستند. برای رسیدن به این منظور نخست تاریخچه، ویژگی‌های کلی، و عناصر اصلی سازنده آنها را معرفی می‌کنیم. موارد بعدی که بررسی می‌شوند، اینها هستند: محصوریت در این باغ‌ها که شکل هندسی و چگونگی حصار پیرامونی را شامل می‌شود؛ ساختمان‌ها درون باغ که درباره کوشک اصلی و دیگر بناهاست؛ مسیرهای گردش در باغ و نحوه رسیدن به کوشک و نیز کیفیت ساخت آنها؛ چگونگی حضور آب و نحوه تأمین و توزیع آن؛ گونه‌های گیاهی و محل قرارگیری آنها در باغ؛ و در پایان، کیفیت زندگی در باغ‌ها و ارتباط آنها با فرهنگ و آیین‌های آن سرزمین. هدف از این پژوهش، شناخت بهتر باغ‌های ایرانی و ژاپنی و مقایسه میان ویژگی‌ها و عناصر اصلی آنها و درک تفاوت‌ها و شباهت‌های آنهاست که به شناخت بیشتر فرهنگ این دو سرزمین منجر خواهد شد.

ساختار و عناصر اصلی

بخش عمده‌ای از سرزمین ایران نیمه‌خشک است و دسترسی به آب برای پدید آمدن زیستگاه‌ها در آن نقشی حیاتی دارد. ایرانیان در این محیط، باغ‌هایی ساخته‌اند که بازنمایی بهشت روی زمین بوده است. «کلمه بهشت»^۳ در زبان انگلیسی برگرفته از کلمه «پردیس» در فارسی قدیم است. یونانی‌ها این کلمه را به صورت «پارادیسو» برای توصیف باغ‌های امپراتوری ایران اقتباس کردند و در ترجمه‌های یونانی انجیل، از این کلمه برای «باغ‌های بهشت» و «بهشت» استفاده می‌شد. در زبان فارسی امروز، نسخه عربی این کلمه یعنی «فردوس» به کار می‌رود». (خوانساری و دیگران، ۱۳۸۳، ص ۳۲-۳۳)

قدمت نخستین باغ‌های ایرانی به دوره هخامنشی می‌رسد که آثار آن در پاسارگاد و شوش به چشم می‌خورد. از دوره ساسانی نیز نمونه‌هایی در فیروزآباد، قصرشیرین، و تیسفون پیدا شده است. کاشت درختان و پاکیزه نگاه داشتن آب هم در آیین زردشتی و هم در اسلام محترم بوده و آن را توصیه کرده‌اند. در دوران اسلامی نیز باغ‌های فراوانی در ایران ساخته شده است و این شیوه باغ‌سازی از شرق تا هندوستان و از غرب تا اسپانیا اثرگذار بوده است. مشهورترین باغ‌های این دوران باغ‌های تیموری سمرقند، باغ‌های صفوی اصفهان، و باغ‌های قاجاری شیراز و تهران بوده‌اند. (تصویر ۱)

تصویر ۱. بازسازی تصویری باغ‌های پاسارگاد

باغ ایرانی معمولاً شکل هندسی منظمی داشته که با حصار از محیط پیرامون جدا می‌شده است. عناصر اصلی سازنده آن باغچه‌های کرت‌بندی شده، جوی‌ها و حوض‌های آب، مسیرها و محورها، و یک یا چند بنا بوده است. بازنمایی تصویر باغ ایرانی در فرش، کاشی، و نگارگری ایرانی نیز دیده می‌شود.

قدمت باغ‌های ژاپنی به بیش از پانزده قرن پیش می‌رسد و در کنار خانه‌های شخصی، معابد، و قلعه‌های قدیمی دیده می‌شود. این باغ‌ها تأثیرات فراوانی از باغ‌های چینی گرفته‌اند. باغ‌های چینی نیز خود تحت تأثیر آیین‌های بودائیسیم و دائوئیسیم بوده‌اند. «مبلغان مذهب بودائیسیم این سبک باغ‌سازی را به ژاپن بردند.» (روحانی، ۱۳۷۱، ص ۷۱) در هر دو این باغ‌ها تلاش شده است که با طبیعت و محیط اطراف همسازی بسیاری پدید آید و شکل کلی باغ بازنمایی طبیعت در مقیاس کوچک‌تر باشد.

در ژاپن چند شیوه باغ‌سازی وجود داشته است که گاهی به صورت ترکیبی با یکدیگر به کار می‌رفته‌اند، زیرا هدف و ساختار کلی آنها یکسان است. یکی از مشهورترینشان «باغ‌های شنی» یا «باغ‌های خشک»^۴ است که به زبان ژاپنی به آن «کارسانسوی»^۵ می‌گویند. این باغ‌ها در کنار معابد مراقبه‌دین^۶ ساخته می‌شود. این آیین ترکیبی است از آیین‌های بودائیسیم و دائوئیسیم با آیین‌های بومی ژاپن که بر نسبی و تغییرپذیر بودن پدیده‌ها تأکید دارد. این باغ تشکیل شده است از سطحی از شن‌های شیاردار و صخره‌هایی در میانشان. (تصویر ۳) نوع دیگر به «تسوکياما»^۷ مشهور است که می‌کوشد یک باغ کوچک را با طبیعت پیرامون ترکیب کند و آن را وسیع‌تر نشان دهد. شیوه دیگر «چانیوا»^۸ است که برای مراسم چای ساخته می‌شوند که در آنها، در کنار دیگر عناصر باغ، یک خانه چای^۹ وجود دارد. باغ‌هایی نیز هستند به نام «کائیو شیکی»^{۱۰} که بیشتر به منظور تفریح و گشت و گذار ساخته می‌شوند.^{۱۱} بیننده هنگام پرسه‌زنی در آنها با مناظر طبیعی و مصنوع متوالی مواجه می‌شود. (نک: Japanese Garden, pp 2-3)

تصویر ۳. باغ شنی

عناصر متدوال باغ‌های ژاپنی اینها هستند: آب به صورت واقعی یا نمادین. صخره‌ها یا سنگ‌ها به صورت زمینه یا ترکیب‌های گوناگون. یک کوشک یا خانه چای. فانوس معمولاً از جنس سنگ. پلی به جزیره یا سنگ‌های پلکانی. حصار از پرچین، نرده، یا دیواری سنتی. گیاهان. (تصویر ۲)

-
- ۴ . Dry Garden
 - ۵ . Karesansui
 - ۶ . Zen
 - ۷ . Tsukiyama
 - ۸ . Chaniwa
 - ۹ . Tea house
 - ۱۰ . Kaiyu- Shiki
 - ۱۱ . Strolling Garden

تصویر ۲. ساختار یک باغ ژاپنی

محصوریت

باغ‌های ایران معمولاً مستطیل شکل هستند و دور آن دیوار کشیده شده است. این دیوارها را از آجر و یا سنگ ساخته می‌ساخته و گاهی در آن تاق‌نما و تزئیناتی به کار می‌برده‌اند. «باغ‌های ایرانی، برخلاف باغ‌های اروپایی، با مناظر اطرافشان هماهنگی ندارند. چرا که باغ همان‌طور که هست، دیده می‌شود و نه در ارتباط با آن چه هست. باغ، بیرون از دیوار بلندش، ممکن است بر کوه‌های خشک و صحرای گسترده، سایه افکند. اگر باغ درون شهر باشد، که در اکثر موارد هم این‌گونه است، این دیوارها به صورت سپری در برابر غبار و مهممه و شلوغی گذرگاه‌هاست.» (خوانساری و دیگران، همان، ص ۱۴ و ۱۹) (تصویر ۴)

باغ‌های ژاپنی هم مانند باغ‌های چینی محصور هستند و گاهی هم در شکل راست گوشه، اما طراحی باغ ژاپنی به گونه‌ایست، که بر خلاف باغ چینی، حضور حصار درک نمی‌شود، به همین علت غالباً بزرگ‌تر از آنچه هستند به چشم می‌آیند. در باغ‌های «تسوکایاما» نگاه بیننده به سوی کوه‌های اطراف هدایت می‌شود، بدین صورت به نظر می‌رسد که کوه‌ها بخشی از زمین باغ هستند. (Japanese Garden, p 2) گاهی حصار را از دیوارهای با مصالح بنایی می‌ساخته و گاهی نیز از نرده و پرچین استفاده می‌کرده‌اند.

تصویر ۴. باغ شاهزاده‌هاهان و طبیعت پیرامون آن

ساختمان‌های درون باغ

باغ‌های ایرانی بیشتر اوقات دارای کوشکی بود که در محور اصلی و در مرکز یا بالای آن قرار می‌گرفت. «نقشه‌های به‌کار رفته در این کوشک‌ها چهارگوش یا هشت‌گوش است.» (پیرنیا، ۱۳۸۰، ص ۲۸۷) طرح آنها برون‌گرا و دارای ایوان‌ها و پنجره‌های متعدد رو به باغ است. گاهی کوشک دارای حیاطی خصوصی‌تر در پشت خود هستند، مانند باغ ارم. در بسیاری از باغ‌ها ساختمانی را در بخش ورودی می‌ساختند که به آن عمارت سردر می‌گویند. گاهی این بنا مفصل و دو طبقه بوده و به کوشک اصلی دید داشته است، از جمله آنها می‌توان به عمارت سردر باغ شاهزاده‌ماهان اشاره کرد. (تصویر ۵)

تصویر ۵. باغ جهان‌نما در شیراز؛ چگونگی قرارگیری کوشک در باغ

در برخی باغ‌ها بنایی ویژه مراسم چای ساخته می‌شده است که به آن خانه چای می‌گویند. خانه‌های چای دو دسته‌اند: آلاچیقی گشوده در فضای باز و ساختمانی بسته. مراسم چای فرصتی است برای صحبت‌های روزمره و آرامش درونی و نوشیدن دست‌جمعی چای. گاهی درون باغ‌ها کوشک یا خانه چای اشرافی دیده می‌شود که ساختاری منظم‌تر و متقارن‌تر داشته و رو به طبیعت و دریاچه قرار می‌گرفته است. از جمله آنها می‌توان از ویلا کاتسورا^{۱۲} در کیوتو نام برد. به طور کلی این بناها حضوری پیدا و پنهان در باغ داشته و مصالح ساخت آنان طبیعی و پرداخت‌نشده است. (تصویر ۶)

تصویر ۶. ویلا کاتسورا در کیوتو؛ ارتباط کوشک با باغ ژاپنی

مسیرها

در باغ ایرانی مسیرها و محورهای مستقیم نقشی اساسی در تشکیل ساختار آن دارند. «این باغ‌ها را، از نظر طرح، می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: یکی باغ‌هایی که دو محور موازی اصلی دارند و خیابان‌ها و کوچه‌های فرعی جا به جای این دو محور را با زاویه نود درجه قطع می‌کنند، مانند باغ دولت‌آباد و دلگشا. دیگری باغ‌هایی که دو، سه، یا چهار محور مضاعف و موازی دارند که در مرکز باغ یکدیگر را قطع می‌کنند، مانند باغ هشت بهشت و جهان‌نما» (پیرنیا، ۱۳۸۷، ص ۳۱) کوشک‌ها در امتداد محور اصلی یا در محل تقاطع محورها قرار می‌گرفته‌اند.

در این باغ‌های ژاپنی مسیرهای عبور پر پیچ و خم است و از ساخت محورهای مستقیم پرهیز می‌شود. راه‌های منتهی به خانه چای نیز به همین صورت هستند و گاهی هنگام اتصال به بنا به صورت سنگ‌های پلکانی می‌شوند. سطح پیاده‌روها از سنگ تیشه‌ای یا قلوه‌سنگ و در برخی نقاط ناهموار است. «در کنار راه‌ها و آبگیرها، فانوس‌هایی برای روشن کردن مسیر، قرار می‌دهند. از کاشت درخت یا درختچه‌های در اطراف فانوس‌ها که منجر به مخفی شدن آنها می‌شود، خودداری می‌کنند. فانوس‌ها اشکال مختلف داشته و معمولاً سنگی هستند.» (روحانی، همان، ص ۸۰) (تصویر ۷)

تصویر ۷. فانوس‌ها در باغ ژاپنی

آب

آب عنصری حیاتی در باغ ایرانی است و به علت کم‌باران بودن بیشتر سرزمین ایران تهیه و نگهداری آب امری بسیار مهم است. قنات‌ها مهم‌ترین تأمین‌کننده آب باغ‌ها بوده و گاهی از نقاطی دوردست آب را به آنجا می‌رسانده‌اند. این آب در جدول‌ها و جوی‌های منظم قرار گرفته و با گذر از نهر اصلی به نهرها و جوی‌های فرعی می‌ریخت. این روش آبیاری در طرح باغ تأثیر مستقیم و اساسی داشته است. «آب‌نما به جوی‌هایی گفته می‌شده که عمقشان حدود سی و عرضشان حدود هشتاد سانتی‌متر بوده و برای منظره دادن به آب ساخته می‌شده‌اند. آب‌نماها دارای فواره‌هایی نیز بوده‌اند. کف آب‌نماها یا هر جا که آب فرو می‌ریخت، تخته‌سنگی با تراش سینه‌کبکی می‌گذاشتند، که موج آب را بیشتر جلوه‌گر سازد. (پیرنیا، ۱۳۸۰، ص ۲۸۹) در مقابل کوشک اصلی باغ‌ها معمولاً استخر یا حوض بزرگی به شکل مربع یا مستطیل به چشم می‌خورد. گاهی این حوض‌ها شکل چند

ضلعی منتظم، از شش تا دوازده ضلعی را به خود می‌گرفتند. از دوره قاجار شکل‌های بیگانه‌ای مانند بیضی و صلیبی در حوض‌ها استفاده شده است. «ایرانیان تیرگی و انعکاس آب در استخرهای بزرگ را می‌پسندیدند. کف جوی‌های روباز را با کاشی آبی می‌پوشاندند، اما ترجیح می‌دادند که آب استخرهای بزرگ تیره به نظر برسد تا عمقش بیشتر از آنچه هست، دیده شود.» (ویلبر، ۱۳۸۴، ص ۴۰) (تصویر ۸)

تصویر ۸. باغ هشت بهشت اصفهان؛ حوض بزرگ آب در مقابل کوشک

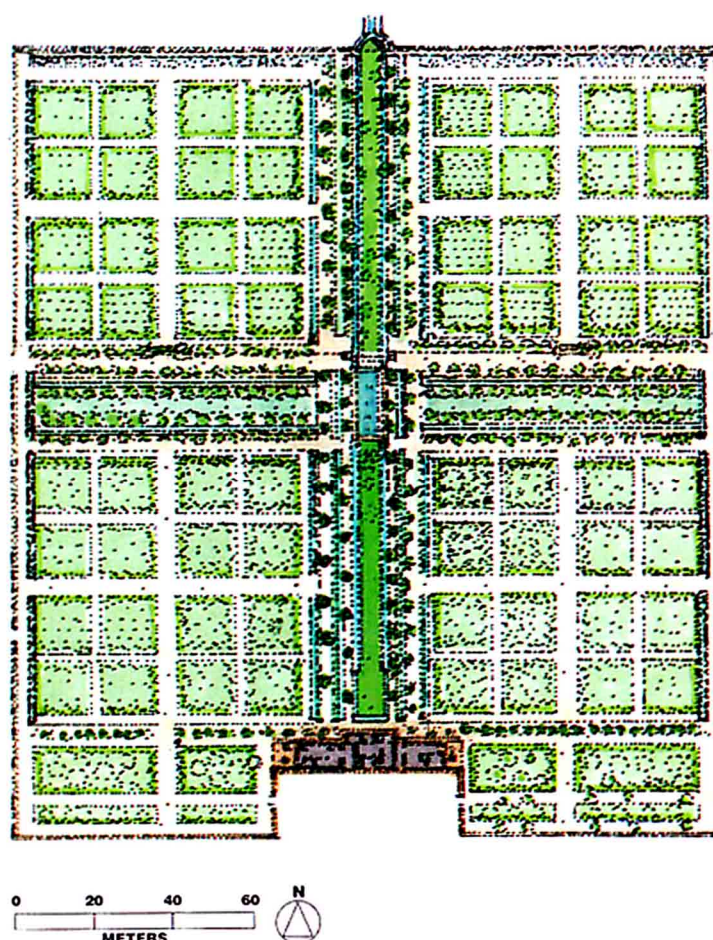
آب در باغ ژاپنی به صورت بخشی از محیط طبیعی ظاهر می‌شوند و جوی‌های منحنی و نامنظم حضوری آرام را می‌آفرینند. کف این جوی‌ها، که آب را از آبشار به آبگیرها می‌رسانند، از سنگ‌های گرد کوچک و بزرگ پوشیده است. برکه یا آبگیر از مهم‌ترین عناصر باغ ژاپنی است. «کف برکه را معمولاً تیره‌رنگ می‌کنند تا سطحی منعکس‌کننده داشته باشد و عمیق جلوه کند. اطراف آن را از سنگ‌های رودخانه‌ای و تخته‌سنگ و گیاهان مناسب می‌پوشانند.» (روحانی، همان، ص ۷۷) فانوس‌ها را نیز در کنار جوی‌ها و آبگیرها قرار می‌دهند. در باغ‌های شنی آب به صورت انتزاعی در شن‌های شیاردار بازنمایی شده و سنگ‌های میانشان نماد جزیره‌های درون آبگیرها است. در بیشتر باغ‌های بزرگ روی جوی‌ها و رودها، پل می‌سازند که جنسشان از سنگ و یا چوب است. (تصویر ۹)

تصویر ۹. حضور آب و عناصر اطراف آن در باغ ژاپنی

گیاهان

در فاصله میان مسیرها در باغ ایرانی، درخت و گل و گیاه کاشته می‌شود. برخی منابع طرحی را که باغ به چهار بخش تقسیم شده و هر بخش پوشیده از گیاهان است، چهارباغ نامیده‌اند. در هر قسمت از باغ درختانی با فایده‌های مختلف می‌کاشتند. «بعضی درختان برای ایجاد سایه بوده است، مانند سرو و کاج و نارون و غیره. درختان میوه‌دار توت، سیب، گلابی، آلو و غیره بودند. درختان یاد شده هر کدام محل خاص خود را داشتند. در کنار دو جوی خیابان‌های سراسری، سرو و کاج و شمشاد می‌نشانند. پیرامون استخر را با درختان نارون، افرا، بید، و ارغوان می‌پوشانند و در حاشیه خیابان‌های فرعی معمولاً توت برگ‌ی جای می‌گرفت. در میان کرت، بوته‌های بلند که چشم‌انداز ساختمان باغ را بپوشاند، کاشته نمی‌شد. گل‌ها نیز نقش خاصی در باغ‌ها داشتند، اما از همه انواع آن استفاده نمی‌شد. چند نوع گل، به علت خاصیتشان بیشتر کاشته می‌شدند مانند گل سرخ یا محمدی برای گلاب‌دهی، گل آتشی و گل زرد برای کاشت در پای درختان، گل سفید و گل روغنی برای گل‌دهی در همه فصول سال. از گل‌های فصلی نیز در جلو کوشک و قسمت گلستان باغ استفاده می‌شد.» (پیرنیا، همان، ص ۲۹۰-۲۹۱) (تصویر ۱۰)

تصویر ۱۰. نظام کاشت گیاهان در باغ ایرانی

ژاپنی‌ها در باغ‌هایشان توانایی سبز را ترجیح می‌دهند، اما از درختان گل‌دار و بوته‌ها نیز استفاده می‌کنند. برخی گیاهان مانند افرای قندی^{۱۳} و بوته آتشی^{۱۴} به باغ رنگ‌های فصلی می‌دهند. برخی درختان کاربرد نمادین نیز داشتند؛ کاج نماد عمر طولانی و پایداری است و آلوی شکوفه‌دار تکرار و اراده را نشان می‌دهد. (Chinese Garden, p1) به طور کلی درختان به کار رفته در باغ ژاپنی به چند دسته تقسیم می‌شوند: «سوزنی برگ‌ها مانند کاج و سرو، درختان خزان‌پذیر مانند صنوبر، بلوط. درختان دائمی پهن‌برگ مانند انجیر و شاه‌درخت. درختان گل‌دار مانند هلو و بادام. درختچه‌ها نیز مانند درختان فرم باز و آزاد دارند و

^{۱۳} Sugar maple .

^{۱۴} fire bush .

هرگز هرس نمی‌شوند، مانند تمشک زینتی و آزالیا. گل‌های فصلی را به صورت پراکنده و با شکل طبیعی می‌کارند و به صورت حاشیه‌سازی به کار نمی‌برند، مانند داوودی و زنبق.» (روحانی، همان، ص ۷۸) (تصویر ۱۱)

تصویر ۱۱. گیاهان در باغ ژاپنی

فرهنگ و زندگی

«اگر به زندگی در باغ ایرانی توجه کنیم، درمی‌یابیم که باغ ایرانی را نه برای بهره بردن از میوه یا سایه درختان، حتی نه فقط برای بهره بردن از زیبایی، که برای تفریح و تفرج ساخته‌اند.» (بهشتی، ۱۳۸۷، ص ۱۲) عناصر باغ ایرانی افزون بر فواید گوناگونی که دارند و نشان جلوه‌های هستی روی زمین‌اند. «آب در باغ، هم عمر فانی است و هم آسمان باقی. یادگار دوست است بر زمین. گوهر نور است بر خاک تیره. کار درخت از میوه دادن فراتر می‌رود. سرو آزاد نماد باغ ایرانی است؛ نشان آزادی و آزادی از بار. درختان چتردار بر سر رهگذران سایه رحمت می‌گسترند و گل‌ها مشام جسم و جان آنان را به عطر خود زنده می‌کنند. (همان، ص ۱۱-۱۲). هم در پیش از اسلام و هم پس از آن، احترام به درخت و آب اهمیت زیادی داشته است. «باغ ایرانی، با امکانات فراوان و سایه‌های دلپذیر و درختان میوه‌اش، همچون نمونه‌ای از باغ ملکوت در دین اسلام به شمار می‌رفت.» (سابتلی، ۱۳۸۷، ص ۱۸)

آداب و رسوم زندگی و آیین‌های ژاپنی تأثیر فراوانی در کیفیت باغ ژاپنی داشته‌اند. در باغ‌های چین و ژاپن تأثیر بودائیسیم سبب شده است که باغ جایی برای خلوت‌نشینی، تفکر جمعی در طبیعت، و بازگشت به درون باشد. (Chinese Garden, p1) در آیین ذن نهایت هستی تهی و ناهستی است. در معماری ژاپنی نیز اکثر فضاها خالی هستند که اشاره به همین مطلب دارد. عدم قطعیت و نسبی دانستن پدیده‌ها سبب شده است که ساختمان‌ها در محیط حضوری پیدا و پنهان داشته باشند یعنی میان بودن و نبودن. (اعتضادی، ۱۳۷۹، ص ۱۰۸) باغ‌های شنی نیز اشاره به تهی دارند و حضور آنها در کنار درختان اشاره به تضادی است که در عالم هستی وجود دارد. (Japanese Garden Design Principles, p1) مراسم چای نیز هم مراسمی است اجتماعی و هم آیینی. کوشک‌ها و خانه‌های چای رو به دریاچه یا آبگیر هستند. آب صاف نیز نشانه تهی است، برای مراقبه رو به روی آن می‌نشینند و انعکاس طبیعت را در آن مشاهده می‌کنند. در آیین ذن احترام به طبیعت بسیار مهم انگاشته شده است و مسیر پر پیچ و خم رسیدن به بنا نیز اشاره به طریقت زندگی دارد. (تصویر ۱۲)

تصویر ۱۲. مراقبه در کوشک و باغ ژاپنی

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری:

باغ ایرانی از باغ ژاپنی قدمت بیشتری دارد و الگویی اصلی به شمار می‌رود که تأثیرش را بر معماری جهان اسلام، از هند تا اسپانیا، گذاشته است. باغ ژاپنی متأثر از باغ چینی است که با آیین‌های ژاپنی ترکیب شده است. این باغ‌ها شکل‌هایی مختلف، اما هدف و ساختاری یکسان دارند و گاهی با یکدیگر ترکیب می‌شوند. هر دو این باغ‌ها دارای عناصر اصلی آب، گیاه، کوشک، و مسیرها هستند، اما کاربرد این اجزا در آنها تفاوت‌هایی دارد.

باغ ایرانی بسیار هندسی و دارای حصاری مشخص است که باغ را کاملاً از محیط اطراف جدا می‌کند، اما باغ ژاپنی، با این که محصور است، در آن کوشش شده است حضور حصار چندان احساس نشود و باغ با مناظر طبیعی پیرامون پیوند بخورد.

کوشک در باغ ایرانی در محور اصلی باغ قرار گرفته و به خوبی نمایان است. همچنین افزون بر ساختمان اصلی، گاهی بناهای دیگری را نیز در باغ می‌ساختند. باغ ژاپنی دارای خانه چای یا کوشکی بزرگ یا کوچک است که تلاش کرده‌اند که بنا در باغ حضوری پیدا و پنهان داشته باشد. در هر دو این باغ‌ها، ساختمان اصلی رو به باغ یا آبگیر و حوض بوده است.

در باغ ایرانی مسیرها بسیار منظم و به شکل محورهای موازی یا عمود بر هم است و با هندسه شبکه آب و گیاهان ارتباطی تنگاتنگ دارد، اما در باغ ژاپنی مسیرها نه مستقیم، بلکه به صورت پر پیچ و خم است و در طول مسیر عناصری چون فانوس و پل به چشم می‌خورد.

آب در باغ ایرانی نقشی تعیین کننده دارد و ساختار باغ و مسیرها بر اساس آن شکل می‌گیرند، زیرا چگونگی توزیع و مصرف آن بسیار حیاتی است. حضور آب در این باغ‌ها به صورت جوی، آب‌نما و حوض بزرگ جلو کوشک است. جوی‌های آب در باغ ژاپنی حرکتی نامنظم دارند و در انتها به برکه یا دریاچه‌ای ختم می‌شوند. در هر دو گونه باغ، سازندگان ترجیح می‌دهند آب برکه یا حوض عمیق جلوه کند. افزون بر این در باغ‌های شنی ژاپن، آب صورتی انتزاعی دارد.

در هر دو الگوی باغ درختان همیشه سبز، خزان‌پذیر، میوه، و گل‌ها، با تفاوت‌هایی، وجود دارند. همچنین در هر دو، درختان شکل طبیعی خود را دارند، اما در باغ ایرانی کاشت درختان دارای نظام هندسی منظمی است هماهنگ با مسیرهای دسترسی و آب، در حالی که در باغ ژاپنی چنین نیست.

باغ ایرانی باغ تفرج بوده و در آن زندگی موقت و دائمی خصوصی شماری از انسان‌ها جریان داشته است. باغ ژاپنی باغی است برای جدایی از زندگی روزمره و بازگشت به خویشتن و پیوستن به طبیعت. این باغ پیوند زیادی با آیین‌های معنوی خاور دور داشته و افراد به صورت فردی یا جمعی در آن حاضر می‌شدند. باغ ایرانی خود را محیط اطراف جدا می‌کند و به واقع فرد وارد دنیایی دیگر به نام جهان باغ ایرانی می‌شود. در اینجا گیاهان و آب، علاوه بر حضوری مادی، ظهوری نمادین دارند. باغ ژاپنی می‌کوشد خود را شبیه و هماهنگ با طبیعت نشان دهند و در واقع سازندگان آن می‌کوشند طبیعت مقدس را در مقیاسی کوچک‌تر بازنمایی کنند. در پایان این‌که از آنجا که ساخته‌های انسان آیینۀ فرهنگ اوست، با شناخت باغ ایرانی و ژاپنی می‌توان شناختی درست‌تر از این دو تمدن تاریخی به دست آورد.